

УДК 378.091.2:355.01(4)

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-65-147-154

Коломієць Алла Миколаївна

доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0003-0536-0147
alla.kolomiets@vspu.edu.ua

Громов Євген Володимирович

доктор педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0002-0234-606X
yevhen.hromov@vspu.edu.ua

Жовнич Олеся Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0001-6430-7341
olesia.zhovnych@vspu.edu.ua

Коломієць Дмитро Іванович

кандидат педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0003-1966-0837
dmytro.kolomiets@vspu.edu.ua

Івашкевич Євген Михайлович

Аспірант, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0001-7666-0548
iem240377@gmail.com

АКТУАЛІЗАЦІЯ НАВИЧОК ПЕДАГОГА, ЩО НЕОБХІДНІ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Анотація. У статті зазначено, що значною мірою місія підготовки шкільної молоді та студентів до життєдіяльності в складних умовах надзвичайних ситуацій, зокрема й під час воєнного стану, покладена на педагогів. Саме їм необхідно навчити всіх учасників освітнього процесу, як діяти в окремих екстремальних ситуаціях. Зазначено, що пандемія коронавірусної інфекції 2019 року COVID-19, яка зачепила увесь світ, створила надзвичайну ситуацію для всіх верств населення. Педагогам також довелось перебудувати освітній процес і навчати учнів до навчання в нових умовах, коли є загрози їхньому життю та здоров'ю. Вказано, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року є надзвичайною ситуацією воєнного характеру, яка спричинила виникнення екстремальних ситуацій на всій території нашої держави. Вказано на потребу у формуванні в майбутніх педагогів екстремальної компетентності та культури безпечної поведінки всіх учасників освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. Визначено навички, які необхідні педагогам для організації освітнього процесу в надзвичайних умовах, зокрема й тоді, коли є загроза виникнення екстремальних ситуацій. До гнучких навичок (soft skills), що необхідні педагогам для того, щоб організувати освітній процес в надзвичайних умовах, віднесено такі: навички психологічної саморегуляції, навички лідерства, навички критичного мислення, навички емпатії, навички оцінювання ризиків і загроз під час екстремальних ситуацій, навички сугестивного впливу на учнів, навички чіткого й жорсткого контролю за поведінкою учнів під час екстремальних ситуацій, навички безконфліктної комунікації, навички психологічної та екстреної домедичної допомоги. Зроблено висновок, що наразі необхідним є вивчення досвіду європейських країн, які у недалекому минулому змушені були організувати освітній процес в умовах воєнного стану або активної конфронтації на прикордонних (спірних) територіях, а також в часи повоєнного відновлення.

Ключові слова: воєнний стан; культура безпечної поведінки; гнучкі навички; екстремальні ситуації; надзвичайні ситуації; організація освітнього процесу; післявоєнний час; повномасштабне вторгнення.

1. ВСТУП

Надзвичайна ситуація, спричинена пандемією, значно погіршила якість освіти в більшості країн. За останнє десятиліття Україна постійно живе в умовах надзвичайних ситуацій, до яких раніше не були підготовленими ні молодь, ні доросле населення. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року є надзвичайною ситуацією воєнного характеру, яка спричинила виникнення екстремальних ситуацій на всій території нашої держави. Кількість екстремальних ситуацій стала безпрецедентною, оскільки з боку РФ кожного дня застосовуються засоби ураження, що призводять до значних руйнувань, пожеж, поранень і смертей. Унаслідок бойових дій понад сотні закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, майже сотня зруйновані повністю, сотні дітей загинули, а кілька мільйонів перемістились в інші місця проживання. Це зумовило потребу у формуванні екстремальної компетентності та культури безпечної поведінки всіх учасників освітнього процесу в екстремальних ситуаціях.

Насамперед потрібно визначити й сформувані гнучкі навички (soft skills), які необхідні педагогам у той час, коли їм доводиться організовувати освітній процес в надзвичайних умовах і коли є загроза виникнення екстремальних ситуацій.

Постановка проблеми. Поняття надзвичайної ситуації визначено в Кодексі цивільного захисту України, прийнятому 2 жовтня 2012 року, який зазнав редакції у 2017 та 2021 роках. У Кодексі зазначено, що надзвичайна ситуація – це обстановка, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена небезпечними подіями, що призвели (можуть призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення [1].

Пандемія коронавірусної інфекції 2019 року COVID-19, яка зачепила увесь світ, створила надзвичайну ситуацію для всіх верств населення. Педагогам також довелося перебудовувати освітній процес і навчати учнів до навчання в нових умовах, коли є загрози їхньому життю та здоров'ю.

Аналіз проблем, з якими довелось зіткнутись усім учасникам освітнього процесу під час пандемії, здійснений у багатьох педагогічних дослідженнях українських [2] і закордонних науковців [3], показав, що більшість викладачів, студентів і учнів зіткнулись з численними проблемами. До таких проблем дослідники відносять: неготовність усіх учасників освітнього процесу до екстреного переходу на дистанційну форму навчання, низький рівень готовності педагогів і здобувачів освіти до використання інформаційно-комунікаційних технологій у нових умовах навчання, недостатньо розвинені навички самоорганізації та самоосвіти в учнів і студентів. Всі ці проблеми спричинили значне погіршення якості освіти.

Умови організації освітнього процесу в Україні після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року не лише ще більше посилили потребу в організації дистанційного навчання та самоосвіти студентів і учнів, а й зумовили потребу у формуванні екстремальної компетентності [4, с.21] та культури безпечної поведінки всіх учасників освітнього процесу в екстремальних ситуаціях. Тому є потреба визначити, які саме навички здобувачів освіти й педагогів потребують якнайшвидшого формування та розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати порівняння ефективності методів дистанційного навчання в Сілезькому технологічному університеті в Глівіце (Польща) та Університеті іноземних досліджень Ханкук у Сеулі (Південна Корея) показали, що викладачі і студенти в обох університетах залишилися незадоволеними якістю такої форми освіти [3].

Погоджуємось із авторами статті [5, с.9], що переважна більшість студентів має погано розвинені навички самоосвіти, а стратегії підтримки та заохочення самостійного навчання ще недостатньо розроблені в педагогічній науці. Тому кожний заклад вищої освіти розробляє

власні механізми та моделі адаптації викладачів і студентів до умов нової освіти, спричинених пандемією, та до нових форм освітнього процесу під час карантину [6, с.49].

Науковці з різних країн почали пропонувати різні шляхи подолання труднощів організації дистанційного навчання, різні моделі підготовки викладачів університетів до такої форми проведення занять та різні методики формування готовності студентів до самоосвіти [7; 8; 9].

Цілком слушним вважаємо висновок дослідників [7], що набуті під час пандемії навички використання інформаційно-комунікаційних технологій для поліпшення якості освітнього процесу, будуть корисними і в майбутньому для провадження неперервної самоосвіти.

Корисним для української педагогічної науки вважаємо також дослідження авторів з Індії, Малайзії та Об'єднаних Арабських Еміратів [8; 9] стосовно підготовки викладачів університетів до «нової норми», оскільки в умовах воєнного стану самоосвіта та дистанційне навчання в Україні вже стали нормою. Крім того, вплив війни на освіту в Україні зумовив нові виклики, що стоять перед учасниками освітнього процесу.

У відносно безпечних регіонах України відновлено освітній процес. Навчання відбувається переважно в дистанційній і змішаній формі, а там, де запроваджені умови безпеки – в традиційній очній формі.

Проте зрозуміло, що безпека всіх учасників освітнього процесу в умовах війни залежить не лише від наявності належним чином обладнаного сховища, а й від розвиненості в них навичок реагування на різні надзвичайні ситуації. Тому є потреба у визначенні гнучких навичок (soft skills), які необхідні педагогам у той час, коли їм доводиться організовувати освітній процес в надзвичайних умовах і коли є загроза виникнення екстремальних ситуацій.

Наявність воєнних конфліктів у різних точках планети змушує посилити увагу науковців і практиків до організації безпечного освітнього процесу та безпечної поведінки учнів в умовах надзвичайних та екстремальних ситуацій. Результати досліджень багатьох науковців показують, що незважаючи на освітні програми, ініційовані різними організаціями, постраждали у воєнних конфліктах народи продовжують стикатися з численними політичними, фінансовими, психологічними, економічними, адміністративними чи інституційними проблемами щодо організації освіти [10, с. 574]. Здійснений нами аналіз наукових публікацій показав, що на диво мало опублікованих досліджень щодо проблем організації освітнього процесу та ролі освіти в умовах воєнного стану чи в повоєнний час.

Тому є потреба посилити зусилля, щоб задовольнити освітні потреби величезної кількості дітей, які навчаються в умовах надзвичайних ситуацій, пов'язаних з воєнними конфліктами.

Мета статті – визначити навички, які необхідні педагогам для організації освітнього процесу в надзвичайних умовах, зокрема й тоді, коли є загроза виникнення екстремальних ситуацій.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз нормативних документів, що запропоновані Міністром освіти і науки України до та після повномасштабного вторгнення, показує, що значною мірою місія організації безпечного освітнього процесу в складних умовах надзвичайних ситуацій, зокрема й під час воєнного стану, покладена на педагогів. Саме їм необхідно навчити всіх учасників освітнього процесу, як діяти в окремих екстремальних ситуаціях. А з огляду на пролонгованість окремих надзвичайних ситуацій у часі (пандемії, воєнний стан, післявоєнний час), є потреба у формуванні в учасників освітнього процесу необхідних навичок поведінки. Йдеться про розуміння всіма учасниками освітнього процесу потенційних і реальних загроз (воєнних, техногенних, екологічних, соціальних, психологічних) життю та здоров'ю і про готовність до адекватної реакції на ці загрози.

Нинішній час висуває нові вимоги до професійної компетентності та професіоналізму вчителя. Від нього суспільство очікує не лише здатностей впроваджувати в освітній процес

інноваційні педагогічні технології та імплементувати кращі взірці закордонного європейського досвіду в практику української освіти, застосовувати можливості інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення якості освітнього процесу та інше, а й, насамперед, забезпечувати комфортне освітнє середовище навіть в умовах надзвичайних ситуацій.

Ці та інші вимоги сучасного суспільства до діяльності педагога зумовлюють необхідність суттєвих змін у змісті та організації вищої педагогічної освіти. В умовах пандемії і воєнного стану та й у післявоєнний час на перше місце вийшла потреба у формуванні в учасників освітнього процесу емоційного інтелекту, виховання в них стресостійкості. Здійснений нами моніторинг освітніх запитів студентів, викладачів, громадськості дав можливість визначити, що актуальними нині є такі проблеми та запитання: Як подолати стрес і вигорання у сьогоднішніх умовах? Як зберігати спокій та врівноваженість в умовах надзвичайних ситуацій? Як розвивати емоційний інтелект? Як мотивувати учнів до онлайн-навчання?

Відповіді на ці та інші актуальні проблеми й запитання мають якнайшвидше сформулювати педагогічні ЗВО і запропонувати їх у вигляді навчальних курсів, семінарів, вебінарів, конференцій тощо. В педагогічних закладах вищої освіти потрібно підсилити процеси психологічної підтримки, спрямувати цикл психологічних дисциплін на розвиток у майбутніх педагогів емоційного інтелекту, стресостійкості, навичок лідерства.

Окрім того, в змісті професійної підготовки педагогів набуває актуальності поняття екстремальної компетентності, яка охоплює знання та навички поведінки в надзвичайних ситуаціях, зокрема й навички психологічної та, в разі необхідності, домедичної допомоги [4, с.20]. Такі навички варто формувати під час вивчення дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист». Нові завдання дисципліни «Цивільний захист» у підготовці майбутніх учителів, визначені під час пандемії COVID-19 [11, с.78], розширюємо потребою формування в студентів рольових знань, умінь, навичок і особистісних (професійно важливих якостей), які забезпечують здатність і готовність педагога ефективно виконувати професійні завдання в надзвичайних ситуаціях і в екстремальних умовах.

В умовах воєнного стану всі учасники освітнього процесу відчувають високе психоемоційне навантаження, але педагог має бути готовим до непередбачуваності ситуацій, до реакцій учнів на екстремальні ситуації. Він сам має вміти швидко реагувати на надзвичайні та екстремальні ситуації та сміливо приймати відповідні правильні рішення. Тому вкрай важливим для вчителя є розвиненість навичок психологічної саморегуляції, лідерства, критичного мислення, емпатії, оцінювання ризиків і загроз під час екстремальних ситуацій, сугестивного впливу на учнів, чіткого й жорсткого контролю за поведінкою учнів під час екстремальних ситуацій, безконфліктної комунікації, психологічної та екстреної домедичної допомоги.

Прикладом надзвичайних ситуацій є й сама організація освітнього процесу на територіях, де час від часу лунає сигнал повітряної тривоги. Учитель за таких обставин зобов'язаний не лише супроводжувати учнів до сховища, а й подбати про їхній емоційний стан. Тут вкрай важливими будуть навички сугестивного впливу, спрямовані на заспокоєння учнів. Такі навички базуються на знаннях про правила та алгоритми дій педагога, зокрема про таке: логіка переконання має бути доступною для учнів; переконання варто здійснювати, спираючись на факти, відомі учням раніше; переконлива інформація повинна містити узагальнювальні пропозиції; переконання має містити логічно несуперечливі конструкти; факти, що доносяться до учнів, повинні мати відповідне емоційне забарвлення.

Тому вкрай важливою для педагога є наявність емоційного інтелекту, який відносять до ТОП-10 гнучких навичок (soft skills), необхідних для життєдіяльності в сучасному світі. Йдеться про здатність розуміти, усвідомлювати і керувати власними емоціями, своєю мотивацією, думками і поведінкою, регулювати свій емоційний стан, а також це вміння

управляти емоційними станами учнів, помічати їхні актуальні потреби, співпереживати і розвивати їхні сильні сторони [12, с.87].

Учитель має вміти пояснити учням, що прояв емоцій – це нормальна реакція людини на ті чи інші події, що боятися небезпеки – це прояв самозахисту, що навіть під час прояву власних емоцій варто враховувати почуття й потреби інших людей.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Здійснені нами спостереження за поведінкою педагогів у надзвичайних ситуаціях вказують на те, що відповідальність учителя за фізичне здоров'я та психоемоційний стан учнів під час освітнього процесу спонукає вчителя бути більш зібраним, організованим і сміливішим, ніж у тому випадку, коли він знаходиться у тих самих ситуаціях серед дорослих. Ці факти вказують на те, що відповідальність мобілізує. Тому передбачаємо, що коли йдеться про формування культури безпечної поведінки педагога в умовах надзвичайних ситуацій, найбільше труднощів викликатиме не мотиваційний, а діяльнісний компонент такої культури, що пов'язаний саме зі сформованими навичками.

До гнучких навичок, що необхідні педагогам для того, щоб організовувати освітній процес в надзвичайних умовах, коли є загроза виникнення екстремальних ситуацій, відносимо такі:

- навички психологічної саморегуляції;
- навички лідерства;
- навички критичного мислення;
- навички емпатії;
- навички оцінювання ризиків і загроз під час екстремальних ситуацій;
- навички сугестивного впливу на учнів;
- навички чіткого й жорсткого контролю за поведінкою учнів під час екстремальних ситуацій;
- навички безконфліктної комунікації;
- навички психологічної та екстреної домедичної допомоги.

Більшість із цих навичок науковці класифікують як гнучкі а бо м'які навички, що наразі дістали популярної назви *soft skills*. Проблема полягає в тому, що формуються вони не під час вивчення конкретних навчальних дисциплін, а в реальних практичних ситуаціях (командна робота над проектами, індивідуальні завдання на рефлексію, розв'язування квазіпрофесійних ситуацій тощо). Методики й технології розвитку окремих *soft skills* описані в науково-методичній літературі і можуть бути використані в підготовці майбутніх учителів. Проте в умовах воєнного стану деякі навички набуваються під час реальних подій. І, як показали наші спостереження, не всі педагоги емоційно готові до правильної професійної поведінки в критичних ситуаціях. Під час повітряних тривог дехто боїться спускатись у підземне сховище, хтось відчуває приступи паніки, інші відчувають розгубленість і не можуть згадати чіткий алгоритм дій.

Звісно, підвищити рівень емоційної готовності до різних надзвичайних ситуацій в умовах війни можна частково за допомогою розвитку емоційного інтелекту. Поради щодо цього можна знайти в психологічній літературі [12; 13]. Навички емпатії та лідерства й механізми їх розвитку теж досить детально описані у відповідних виданнях [14; 15]. Інші навички ще потребують посилення уваги науковців до проблеми їх формування.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Психологічній, і педагогічній науці ще належить розробити нові пропозиції та механізми щодо правильної професійної поведінки педагога в умовах надзвичайних ситуацій. Актуалізується потреба визначення компонентної структури культури безпечної поведінки учасників освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. І схоже на те, що саме Україна буде якщо не першим, то найактивнішим розробником таких досліджень.

Нині всі учасники освітнього процесу в будь-якій точці України не відчують себе в повній безпеці. Більшої впевненості та спокою, на нашу думку, можна було б досягти, якби всі учасники освітнього процесу були озброєні знаннями про правила поведінки під час тривоги, у сховищах, у незнайомій місцевості та в умовах різних надзвичайних ситуацій воєнного характеру. Такі правила поступово розробляються, але вчителі ще не отримали вичерпних інструкцій щодо проведення освітнього процесу в умовах війни.

Тому вважаємо, що наразі необхідним є вивчення досвіду європейських країн, які у недалекому минулому змушені були організувати освітній процес в умовах воєнного стану або активної конфронтації на прикордонних (спірних) територіях, а також в часи повоєнного відновлення. З цієї точки зору корисним є досвід таких європейських країн як Албанія, Боснія і Герцеговина, Македонія, Сербія, Словенія, Хорватія, а також Ізраїлю і таких частково признаних державних утворень як Республіка Косово та Турецька Республіка Південного Кіпру.

До напрямів подальших досліджень відносимо визначення компонентної структури та механізмів виховання культури безпечної поведінки учасників освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій з урахуванням досвіду інших країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Кодекс цивільного захисту України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2013. №34-35. ст.458. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
- [2] Ihnatova O., Lazarenko N. Positive aspects and difficulties of teaching foreign languages in the blended learning course during COVID-19 pandemic. *Laplage Em Revista*. 2021. №7(3). P. 538-547. <https://doi.org/10.24115/S2446-6220202173A1454>
- [3] J. Juszczak, S., Kim, S. (2020). Distance Learning in the Polish and Korean Universities During COVID-19 Pandemic. *The New Educational Review*. 2020. №62. P. 115-127. <https://doi.org/10.15804/tner.20.62.4.10>
- [4] Soichuk R., Petrenko O., Budz I., Pustovit H., Pavelkiv R. Specifics of National Self-Assertion Upbringing of Students in Extracurricular Activity Against a Background of the Russian Armed Aggression. *The New Educational Review*. 2022. №68. P. 19-31. <https://doi.org/10.15804/tner.22.68.2.01>
- [5] Tlili A., Burgos D., Olivier J., Huang R. (2022). Self-directed learning and assessment in a crisis context: the COVID-19 pandemic as a case study. *Journal of E-Learning and Knowledge Society*. 2022. №18(2). P. 1-10. <https://doi.org/10.20368/1971-8829/1135475>
- [6] Piłuła B., Grzyb, B. (2021). Adaptation of students to educational changes caused by the COVID-19 pandemic. *The New Educational Review*. 2021. №66. P. 47-56. <https://doi.org/10.15804/tner.21.66.4.04>
- [7] Ali W. Online and Remote Learning in Higher Education Institutes: A Necessity in light of COVID-19 Pandemic. *Higher Education Studies*. 2020. №10(3). P. 16-25. <https://doi.org/10.5539/hes.v10n3p16>
- [8] Biju S., More B., Armathlingam S., V P S Veluri M., Nurakmar Sh Ismail S. Modelling academic delivery challenges during COVID-19: a binary logistic approach. *Journal of E-Learning and Knowledge Society*. 2022. №18(1). P. 11-22. <https://doi.org/10.20368/1971-8829/1135501>
- [9] Chung E., Subramaniam G., Dass L. C. Online Learning Readiness among University Students in Malaysia amidst COVID-19. *Asian Journal of University Education*. 2020. №16(2). P. 46-58. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1267359.pdf>
- [10] Badrasawi K.J.I., Ahmed I.O., Eid I.M. Exploring Ways to Provide Education in Conflict Zones: Implementation and Challenges. *Intellectual Discourse*. 2018. №26(2). P. 567-594.
- [11] Коломієць Д. І., Гречка В. М. Нові завдання дисципліни «Цивільний захист» у підготовці майбутніх учителів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. 2021. №65. С.76-81.
- [12] Костюк А. В. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. №2. С. 85-89.
- [13] Петрова Н. Н. Сформованість професійного інтелекту як запорука успішної професійної діяльності майбутнього педагога. *Професійна освіта*. 2015. №2. С. 27-31.
- [14] Романовський О. Г., Михайличенко В. Є., Грень Л. М. Педагогіка лідерства : монографія. 2018. Харків. 496 с.
- [15] Сергеева Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн. ІваноФранківськ : «ЛілеяНВ». 2015. 296 с.

UPDATE OF TEACHER SKILLS NECESSARY FOR ORGANIZING THE EDUCATIONAL PROCESS IN EMERGENCY SITUATIONS

Kolomiets Alla Mykolaivna

Doctor of Pedagogical Science, Professor, Vice Rector in Scientific Work
Vinnytsia Mykhailo Kotsubynskyi State Pedagogical University
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-0536-0147
alla.kolomiets@vspu.edu.ua

Gromov Ievgen Volodymyrovych

Doctor of Pedagogical Science, Associate Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsubynskyi State Pedagogical University
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-0234-606X
yevhen.hromov@vspu.edu.ua

Zhovnych Olesia Volodymyrivna

Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsubynskyi State Pedagogical University
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-6430-7341
olesia.zhovnych@vspu.edu.ua

Kolomiets Dmytro Ivanovych

Candidate of Pedagogical Science, Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsubynskyi State Pedagogical University
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-1966-0837
dmytro.kolomiets@vspu.edu.ua

Ivashkevych Yevgen Mykhailovych

Doctoral Student
Vinnytsia Mykhailo Kotsubynskyi State Pedagogical University
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-7666-0548
iem240377@gmail.com

Abstract. The article states that, to a large extent, the mission of preparing school youth and students for life activities in difficult conditions of emergency situations, in particular during martial law, is entrusted to teachers. It is they who need to teach all educational process participants how to act in certain extreme situations. It is noted that COVID-19 pandemic, which has affected the entire world, has created an emergency situation for all sections of the globe's population. Teachers also had to rebuild the educational process and teach students to study in new conditions when there are threats to their lives and health. It is indicated that the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine on February 24, 2022 is an emergency situation of a military nature, which caused the emergence of extreme situations throughout the territory of our state. The need for the formation of future teachers of extreme competence and the safe behavior culture of all educational process participants in emergency situations is indicated. The skills necessary for teachers to organize the educational process in emergency conditions, in particular when there is a threat of extreme situations have been determined. Soft skills which are necessary for teachers to organize the educational process in emergency conditions include the following items: psychological self-regulation skills, leadership skills, critical thinking skills, empathy skills, extreme situations risk and threat assessment skills, skills suggestive influence on students, skills of clear and strict control over students' behavior in extreme situations, conflict-free communication skills, psychological and emergency pre-medical assistance skills. It was concluded that there is a current necessity to study the European countries' experience, which in the recent past had to organize the educational process in conditions of martial law or active confrontation on border (disputed) territories, as well as during post-war reconstruction.

Keywords: martial law; safe behavior culture; soft skills; extreme situations; emergency; educational process organization; post-war period; full scale invasion.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrayiny. Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR). 2013. № 34-35. st.458. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (data zvernennya 22.08.2022) [in Ukrainian] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
- [2] Ihnatova O., Lazarenko N. Positive aspects and difficulties of teaching foreign languages in the blended learning course during COVID-19 pandemic. *Laplage Em Revista*. 2021. №7(3). P. 538-547. <https://doi.org/10.24115/S2446-6220202173A1454>
- [3] Juszczak, S., Kim, S. (2020). Distance Learning in the Polish and Korean Universities During COVID-19 Pandemic. *The New Educational Review*. 2020. №62. P. 115-127. <https://doi.org/10.15804/tner.20.62.4.10>
- [4] Soichuk R., Petrenko O., Budz I., Pustovit H., Pavelkiv R. Specifics of National Self-Assertion Upbringing of Students in Extracurricular Activity Against a Background of the Russian Armed Aggression. *The New Educational Review*. 2022. №68. P. 19-31. <https://doi.org/10.15804/tner.22.68.2.01>
- [5] Tlili A., Burgos D., Olivier J., Huang R. (2022). Self-directed learning and assessment in a crisis context: the COVID-19 pandemic as a case study. *Journal of E-Learning and Knowledge Society*. 2022. №18(2). P. 1-10. <https://doi.org/10.20368/1971-8829/1135475>
- [6] Piłula B., Grzyb, B. (2021). Adaptation of students to educational changes caused by the COVID-19 pandemic. *The New Educational Review*. 2021. №66. P. 47-56. <https://doi.org/10.15804/tner.21.66.4.04>
- [7] Ali W. Online and Remote Learning in Higher Education Institutes: A Necessity in light of COVID-19 Pandemic. *Higher Education Studies*. 2020. №10(3). P. 16-25. <https://doi.org/10.5539/hes.v10n3p16>
- [8] Biju S., More B., Armathlingam S., V P S Veluri M., Nurakmar Sh Ismail S. Modelling academic delivery challenges during COVID-19: a binary logistic approach. *Journal of E-Learning and Knowledge Society*. 2022. №18(1). P. 11-22. <https://doi.org/10.20368/1971-8829/1135501>
- [9] Chung E., Subramaniam G., Dass L. C. Online Learning Readiness among University Students in Malaysia amidst COVID-19. *Asian Journal of University Education*. 2020. №16(2). P. 46-58. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1267359.pdf>
- [10] Badrasawi K.J.I., Ahmed I.O., Eid I.M. Exploring Ways to Provide Education in Conflict Zones: Implementation and Challenges. *Intellectual Discourse*. 2018. №26(2). P. 567-594.
- [11] Kolomyets D. I., Hrechka V. M. Novi zavdannya dystsypliny «Tsyvilnyy zakhyst» u pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv. [New tasks of the discipline «Civil Defense» in the training of future teachers] *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: Pedahohika i psykholohiya*. 2021. № 65. S. 76-81. [in Ukrainian]
- [12] Kostyuk A. V. Emotsiynnyy intelekt ta shlyakhyy voho rozvytku. [Emotional intelligence and ways of its development] *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu*. 2014. №2. S. 85-89. [in Ukrainian]
- [13] Petrova N. N. Sformovanist profesijnogo intelektu yak zaporuka uspishnoyi profesijnoyi diyalnosti maybutnoho pedahoha. [Formation of professional intelligence as a guarantee of successful professional activity of the future teacher] *Profesiyna osvita*. 2015. №2. S. 27-31. [in Ukrainian]
- [14] Romanovskyy O. H., Mykhaylychenko V. YE., Hren L. M. Pedahohika liderstva [Pedagogy of leadership] : monohrafiya. 2018. Kharkiv. 496 s. [in Ukrainian]
- [15] Serheyeva L. M., Kondratyeva V. P., Khromey M. YA. Liderstvo [Leadership]: navch. posibn. IvanoFrankivsk : «LileyaNV». 2015. 296 s. [in Ukrainian]

УДК 378.147: 811'27

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-65-154-166

Матієнко Олена Степанівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики навчання іноземних мов
Вінницького державного педагогічного імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0002-4007-3437
matienko@ukr.net

Бучацька Світлана Михайлівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри методики навчання іноземних мов
Вінницького державного педагогічного імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0001-6063-5858
svitusik@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ РОЛЬОВИХ ІГОР

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів немовних спеціальностей засобами рольових ігор. Формування зазначеної компетентності студентів передбачає володіння мовленнєвими вміннями й навичками, необхідними для спілкування, сукупність знань про норми й правила ведення природної комунікації, вміння адекватно користуватися мовою в конкретних ситуаціях, здатність до практичного використання знань про мову в процесі комунікації, застосовуючи при цьому як вербальні і невербальні міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності. Значною мірою на успішне практичне оволодіння студентами іноземною мовою, впливає атмосфера колективного спілкування, організованого на основі комунікативних ситуацій, які стимулюють студентів до творчої, продуктивної праці, викликають прагнення до активних дій, спілкування і висловлювання власних думок англійською мовою. Означеним вимогам найкраще відповідає саме рольова гра, яку можна розглядати як творчий вид діяльності, що дозволяє створювати ситуації мовленнєвої взаємодії, сприяє удосконаленню комунікативного досвіду студентів. У сучасних підручниках з методики навчання іноземних мов, рольові ігри поділяються на соціально-побутові та ділові (професійно орієнтовані). Соціально-побутові ігри спрямовані на розвиток формування навичок і умінь іншомовного спілкування в соціально-побутовій сфері, а також на розвиток ініціативності, колективності й відповідальності як суспільно цінних якостей особистості і вдосконалення загальної культури поведінки. Ділові ігри використовуються при навчанні іншомовного професійно орієнтованого спілкування студентів. У статті розглянуто забезпечення процесу використання рольових ігор на заняттях з іноземної мови, і зроблено висновок про те, що вони містять підсистему вправ для рольових ігор, які краще використовувати на завершальному етапі роботи над певною темою. Технологія використання рольових ігор має різнобічний характер, однак, будь-яка гра проводиться за певною моделлю і складається з наступних етапів: підготовка учасників гри; вивчення ситуації, визначення інструкцій, рекомендацій та підготовка додаткових матеріалів; проведення гри; аналіз, обговорення та оцінка результатів.

Ключові слова: комунікативна компетентність, рольова діяльність, рольова гра, студенти, немовні спеціальності, заклади вищої освіти

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Інтеграція України у європейський та світовий простір, посилення міжнародних зв'язків в усіх сферах життєдіяльності, а відтак, нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії потребують певних трансформацій й у сфері освіти як важливого державного інституту, зокрема у галузі навчання іноземних мов, адже сьогодні, статус іноземної мови має тенденцію до постійного зростання. Серед світової спільноти поміж іноземних мов саме англійська все ширше набуває ролі засобу міжкультурного спілкування. Відтак, важливим є визначення основних стратегічних напрямків удосконалення цілей, змісту, методів, прийомів і засобів навчання іноземної мови [1].

З огляду на вищезазначене, викладачі постійно шукають резерви вдосконалення навчально-виховного процесу з англійської мови та методи підвищення ефективності засвоєння студентами програмного матеріалу. Одним із таких дієвих методів забезпечення комунікативної спрямованості занять англійської мови можна вважати рольову гру, яка охоплює значні навчальні та виховні можливості, а також виконує функції точної моделі спілкування. У процесі рольової гри навчальна діяльність студентів набуває характеру продуктивної й творчої за своїм типом; пізнавальної, практичної та ціннісно-орієнтованої за змістом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На науково-теоретичному рівні проблема формування іншомовної комунікативної компетентності досліджувалася зарубіжними та вітчизняними вченими, як-от: О. Бодальовим, Ю. Жуковим, М.Заброцьким, А. Панфіловим, Л. Лісіною, Є. Руденським та ін.; роль ігрової діяльності у навчанні іноземної мови висвітлювали у своїх працях Ю. Пассов, І. Верещагіна, Д. Ельконін, М. Скаткін, Є. Негневицька та ін.; розробці ігрових форм і методів навчання іноземної мови присвячували свої праці М. Білоус, А. Конишева, О. Котенко, С. Ніколаєва, Т.Олейник, Н. Складенко, В. Черниш, О. Шерстюк, J. Anderson, C.Livingstone, L.Schiffler та інші.